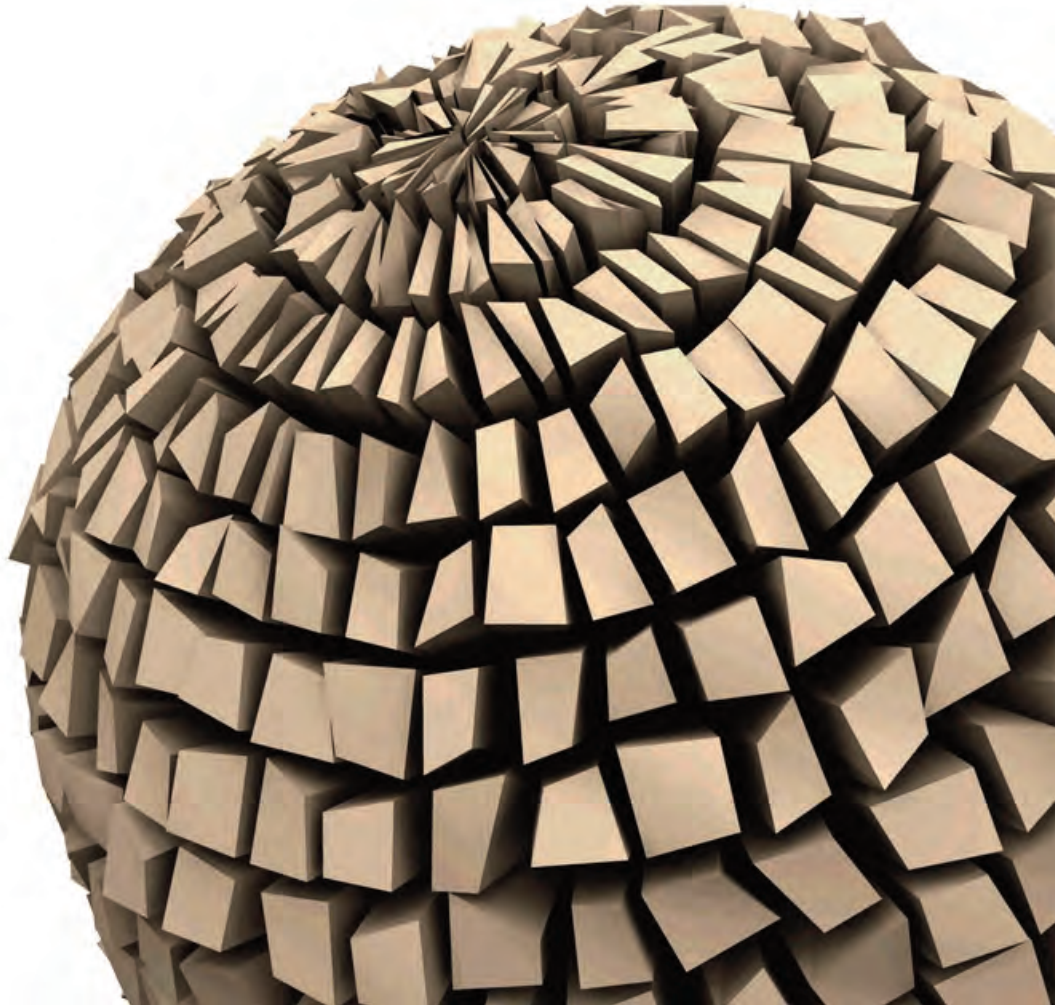

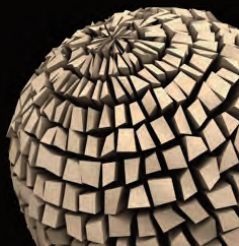

Sosyal Bilimler Konferansları

Osmanlı'da Çocuk ve Gençlik

Lale Uçan

Osmanlı'da Çocuk ve Gençlik

Lale Uçan

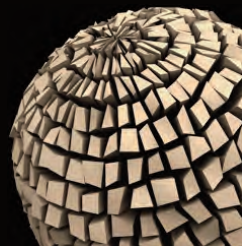
I. ÇOCUKLARIN VE GENÇLERİN EĞİTİMİ

Yapacağım konuşmayı çocuklar ve gençlik kapsamında onların eğitim aldığı kurumlar ve onlara uzanan yardım cemiyetleri olarak iki ana kısımda ele almaya çalışacağım. Eğitim kurumları kapsamında:

Sıbyan mektepleri, rüşdiye mektepleri hakkında çok kısa açıklamanın ardından kız çocuklarını eğitimi kız rüşdiyeleri, eğitim yönünden önemli bir gelişme olan kız öğretmen okulu(darülmuallimat); kızların meslek edindirmek amaçlı açılan hastabakıcılık ve hemşire faaliyetleri üzerinde çok kısa durmaya çalıştıktan sonra çocuklara ve gençlere yardımcı olmaya çalışan dernekler olarak da; Dârüşşafaka, Himaye-i Etfal Cemiyeti, Topkapı Fukaraperver Cemiyeti, Darülaceze'de çocuk kimliği ve Darülaceze'nin bünyesinde faaliyete geçen Irzaneler hakkında bilgiler vermeye çalışacağım.

19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti düşünsel, sosyal, siyasi, ekonomik, eğitim ve hukuk alanında ortaya çıkan dinamiklerle bir değişim içine girmiştir. Osmanlı toplumunda önemli değişimlerin ilk basamağında yer alan Tanzimat eğitim alanında önemli açılımlar kazandırır. 1848 yılında karşımıza Darülmualim(Erkek Öğretmen Okulu) çıkmakta. Kız ve erkek çocukları bir arada yalnızca sıbyan okuluna gitmekteydiler. Burada dinsel bir yaklaşım getirebiliriz. Ergenlik çağı ile kız ve erkek çocuklarının hayatlarının birbirinden ayrı tutulmasını söyleyebiliriz.

1856 Islahat Fermanı, Tanzimat'tan farklı bir yönde bu çalışmaların hız kazandığını söyleyebiliriz. " Her okul herkese açık olacak, cemaatler

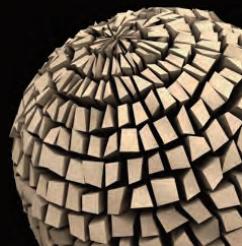
kendi kültür ve yazılarına uygun okullar açabilecekti. ” Burada önemli bir nokta bütün okulların programları ile öğretmenlerinin denetimlerinin Meclis-i Maarif'in denetiminde tutulması şartıydı. 10 Kasım 1858'de ilk kız rüşdiyesi açılır ve okul sayıları yavaş yavaş artmaya başlar. Diğer taraftan ciddi bir sorunla karşı karşıya kalınır. Bu okullarda nakış dersi haricindeki derslere erkek hocaların girmesi pek de istenmez. Dolayısıyla bir zorunluluk gereği de kız öğretmen okullarının açılması üzerinde durulmaya çalışılır. Kadın öğretmenler toplum hayatına karışana kadar kız okullarında yaşlı ve iyi ahlaklı öğretmenlerin ders vermesine dikkat edilecekti.

A. KIZ RÜŞDİYELERİ (ORTA ÖĞRETİM)

1869 Nizamnamesine göre, büyük şehirlerde halkın dini tercihi önemliydi. Yalnız müslüman ve hristiyan rüşdiyesi açılacaktı. Karma şehirlerde hane sayısı göz önünde bulundurulacaktı. Hane sayısı 500'ü geçme şartı aranır. Bu çoğunluk sağlandıktan sonra ancak hristiyan ya da müslüman rüşdiyesi açılabilirdi. Önce İstanbul'da bu uygulamaya geçilecek daha sonra diğer merkezlere bu uygulama monte edilecekti.

İlk kız rüşdiyesinin açıldığı 1859 yılında İstanbul'da buna karşılık 13 erkek rüşdiyesi vardır. İlk erkek rüşdiyesi 1847'de açılmıştır. Erkek rüşdiyelerinde öğretmen adedi 1-6 arasında değişirken, ilk açılan kız rüşdiyesine baktığımızda 2 erkek, 1 de bayan nakış hocasını bu kadroda görmekteyiz. Toplam 14 rüşdiyede ders gören öğrenci adedi 1125; ne yazık ki; kız rüşdiyelerinde eğitime devam eden öğrenciler hakkında bir kayıt bulunmamıştır. (İlk bilgi 1868 yılı itibariyle 112 kız öğrenci olduğunu söyleyebiliriz.)

1871-1872 yılları arasında kız öğrenci sayısının 311'e ulaştığını söyleyebiliriz. (Sultan Ahmet, Atpazarı, Aksaray, Şehzade, İbrahim Paşa, Beşiktaş ve Eski Ali Paşa) İnas Rüşdiye Mekteplerinden bahsedebiliriz. Fatma Hanım'ı kız rüşdiyelerinde idarecilik yaptığını görmekteyiz. Bu okullarda nakış dersleri dışında ilk hanım hocalar hakkında bilgiye 1873'te rastlamaktayız. Beşiktaş İnas Rüşdiye Mektebi'nden muallimi evvel Fethiye Hanım, muallim-i sani Münire Hanım, riyaziye Hocası Fatma Nigar Hanım'ı sayabiliriz. Bu hocaların en önemli özellikleri Darülmuallimat'ın ilk mezunları olmalarıdır. 1897'ye gelindiğinde İstanbul'da 21 erkek rüşdiyesi yanında 9 kız rüşdiyesinden söz edebiliriz. Ancak 1893-1908 yılları arasında İstanbul'daki kız rüşdiyelerinde görev yapan hocaların tamamı hanımdır. İlk kız rüşdiyesinin 1859'da açıldığını göz önünde bulundurursak 47 yıl içinde 85 kız rüşdiyesinin açılması önemli bir başarıdır. Bu artışta II. Abdülhamid döneminin katkılarını da belirtmekte yarar görmekteyiz. Buna paralel olarak Kız Öğretmen Okulu'nun rolünü de göz ardı etmemeliyiz. Bu okulun mezunları sayesinde hanım öğretmenlerin sayısının artması, kız rüşdiyelerindeki öğrenci potansiyelini de beslemiştir.

Rüştiye Mektebi Şakirdânından Bir Kız ile Validesinin Muhaveresi

Valide — Kızım yine bu akşam baban ile sabah dek kavga eyledik. Aman bilmem, vallahi şaşırıdım kaldım.

Kız — Canım ikide birde ne oluyorsunuz durup durup? Sen de neye meraklanırsın?

Valide — A kuzum, adamcağız lakırdı anlamaktan kaldı. Yetiştiren Mevla'ya şükürler olsun. Günden güne vaktin işte gelip çatıyor. Yavaş yavaş hazırlanmalı değil mi? Ben ana biraz patiska, el yüz yastıkları, uçkurlar, çevreler işlettirelim, bir taraftan kızın çeyizini hazırlayalım dedikçe o hiç üstüne mal bile etmiyor. Kız babası öyle mi etmelidir? Ellerin kızlarını görmüyor muyuz küçükten anaları babaları sandıklarını sepetlerini dolduruyorlar. Biz de kız olduk. Ben bu eve arabalarla eşya getirdimdi.

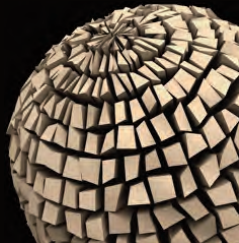
Kız — O getirdiğin eşyadan hiçbir şey kaldı mı? Bana göstersenize!

Valide — Sübhanallah, benim söylediğim yirmi beş yıllık şeylerdir. O zamandan beri eşya kalır mı? Eskidi yırtıldı çürüdü gitti.

Kız — Öyleyse sahîhen beni pederim sizin pederinizin sizi sevdiğinden ziyade seviyor. Çünkü kendiniz ikrar ediyorsunuz ki çeyiz olarak size hazırladıkları şeylerin hiçbirisi kalmamış. Pederim ise geçen gün yine size bir münasebetle “Ben kızıma ol vechile çeyiz hazırlanmasını isterim ki ömrü oldukça tükenmeye evladına, komşularına dahi faidesi dokunacak bir çeyizi olsun isterim. Böyle bir çeyiz hazırlanması da benim oldukça muavenet etmeliğime, kızımın dahi say ve gayret etmesine muhtaçtır. İşte ben elden geleni diriğ etmiyorum ve kızımın da hamdolsun çalıştığını görüyorum. İnşallahu-te‘âlâ Mevla muradımı verecek ve çektiğim emekler zayi ve heba olmayacaktır” diyordu. İşte pederimin şu sözü ki hakikaten hikmete muvafık bir sözdür. Bence yalnız şu arzusu senin yapacağın uçkur çevreye değişilir şey değildir.

Valide — Kızım sen böyle kuru lakırdılara vücut mu veriyorsun? O yapmak istediği şey ne imiş bir kere düşünüyor musun?

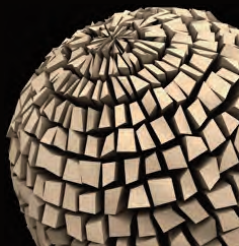
Kız — Gerçek mi söylüyorsunuz? Sahîhen bilmiyor musunuz? Pederimin söylediği benim okuyup yazmaklığımdır. Çünkü bir kız okuyup yazdırılırsa pederimin beyanı üzere hakikaten kendisi için öyle bir çeyiz tedarik edilmiş olur ki andan hem kendisi hem ‘iyâli ve evladı hem konu komşusu istifade etsin. Bir kız okuyup yazarsa evvela kitapları kendisi için bir eğlence olur, konu komşu gezmeyi ve aslı esası olmayan lakırdılar ile

vakit geçirmeyi bir istemez ve zevcinin evce üzerinde olan hakkının ne olduğunu, zevcenin zevce nasıl muamele ve riayet etmesi lazım olduğunu layıkıyla bilir. Kocasının getirdiği eşya ve erzakı telef etmez. Bu yüzden zevcinin dahi hüsn-i nazarını elbette celb eleyecektir. Çoluk çocuk sahibi olduğu surette dahi çocuğa nasıl bakılacak ve bir çocuk küçükten nasıl alışır ol vechile gideceğinden ne suretle terbiye olunacak kitaplardan okuyarak, birkaç çocuk doğurmuş analardan, belki ebe kadınlardan ziyadesiyle bilir. Bu halde terbiye görmüş ve hüsn-i ahlak sahibesi olmuş öyle bir kadından familyasının hoşnut olduğu gibi komşularının dahi memnun olacağına şüphe var mıdır?

Valide — *Ya Rabbi, sen bilirsin. Bir yaşıma daha girdim. Zamane çocukları bize akıl öğretiyorlar. Bizim ana ve babalarımızın güya hiç akli yokmuş. Bizim bildiğimiz kız evlat nihayet on yaşına dek mektebe gönderilip okutturulur. Hele yazı hiç yazdırılmaz. Badehu onda annesinin dizi dibinde oturtulur, dikiş nakış gibi şeyler öğrettirilir. O sırada kadınlar ile görüşe görüşe karılık kocalık ne olduğunu dahi beller, öğrenir. Çocuğu olduktan sonra dahi çocuk büyütmüşlerden sora sora ve tecrübe ede ede bakıp terbiye eyler. Biz okumuş kadınlar görmedik mi? Şimdi sen de anlar gibi olacağım diyerek civanlığını mekteplerde mi geçireceksin?*

Kadınlar Dünyası Dergisi'nin 15 Haziran 1918 tarihli nüshasında Mükerrerem Belkis "Kız Mekteplerinde Ahlak ve Terbiye-i Ahlakkiye" başlıklı yazısı çok dikkat çekicidir. Muallimler öğrencilere bir hemşire gibi yaklaşmalıdır. Bir muallime ve muallim bahçede çocuklarla oynadığı, konuştuğu zaman onların üzerinde etkisi daha da artacaktır. Bir çocuğun hürmetini, muhabbetini kazanmak için ondan uzaklaşmamalı bilakis ona yaklaşmalı ve onu sevmelidir. Kızlarımızın, mezunların yanlış cereyanlara doğru hareketleri, ruhi hastalıklara yakalanmaları ve kilit cümleler bence burada neticede kendilerini ne cemiyete, ne aileye yaramayacak bir uzuv haline koymaları işte bu noktadan dolayı olmaktadır. Biz kızlarımızdan, onların ruhlarından uzak kaldıkça, muallimler uzak kaldıkça kızlarımızın ruhi hastalıkları keşf edilmeyecek, yanlış cereyanla, fena ve bedbaht edici fikirler hisler, duygular gittikçe çoğaldıkça kızlarımızı ve muhitlerini bedbaht edecektir. Bilhassa ahlak hastalıkları pek seri bir surette yayılacaktır. Bu yüzden okullarda öncelikle ahlak ve terbiye mücadelesi verilmelidir. Kızlarımızın seviyesine inmek onların hastalıklarını öğrenmek için lazımdır. Öğretmenler öğrencilerin bütün hayatlarına nüfuz etmelidirler. Bahçede, teneffüs salonunda, yemekhanelerde her yerde onlarla beraber bulunmalıdır. Muallimler yalnız derslere girip havanın terkibinden bahsedecek değildir. Aziz Haydar'ın dediği gibi "Bir muallim ya da muallime bu mesleğe gireceği zaman görevini vazifelerini bir tarafa almalı, karşısına koyarak, kendi kabiliyetinin, istidadının bu mesleğe ait zevklerini iyi değerlendirmelidir. Sadece maddi getirisi yüzünden öğretmen olmamalıdır. Muallimenin iki yolu vardır: Birincisi kendisinin model olması, misal olması diğeriye

onlara kendisini sevdirmesidir. Kızlarımız, çocuklarımız hayatın görmek, öğrenmek ve taklit etmek devresindedir. Çocuklar bizim bildiğinizden daha dikkatlidirler. Onlar her şeyi görürler. Bilhassa muallimenin ya da muallimin herşeyini, elbisesinin en ince, en küçük noktalarını, en ufak hareketlerini. Muallime her şeyine dikkat etmelidir. Örneğin: Elbisesi gayet sade ve ciddi olmalıdır. Laubalilik, derbederlik terbiye yönünden fena tesirler bırakır. “

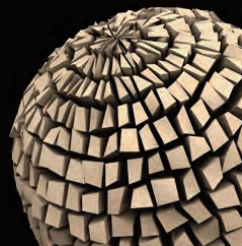

Fatih Kız Mektebi

B. DARÜLMUALLİMAT

Türk eğitim tarihinde darülmualimat kız çocuklarının hayatında önemli bir adım olmuştur. Bu okulun açılmasıyla genç kızlara önemli kapılar açılmaya başlamıştır. Özellikle kız çocuklarına okul sonrasında çalışma ortamlarının hazırlanması amaçlanmıştır. Böyle bir okula ihtiyaç olduğu 1869 Maarif –i Umumiye Nizamnamesi'nde belirlenmiştir. Ancak okul 26 Nisan 1870'de faaliyete geçer. Amaç kız okullarına öğretmen yetiştirmektir.

Okul sıbyan ve rüşdiye şubesi olarak iki bölümde faaliyete geçecektir. Okulda şubeler müslim ve gayri müslim olarak eğitim vereceklerdir. Sıbyan şubesinde öğrenimin 2, rüşdiye şubesinde ise 3 yıl olması tasarlanır. 1893'teki düzenlemede ise okula 6 yıllık bir ihtiyat kısmı getirilir. Aynen kız rüşdiyeleri düzeyinde eğitim alan öğrenci darülmualimata öğrenci yetiştirecektir. Bu bölümlerden veya kız rüşdiyelerinden mezun olanlar darülmualimata sınavsız alınır. Diploması olmayanlar ise sınava alınıyor, başarı durumlarına göre sıbyan veya rüşdiye şubelerine ayrılıyorlardı. Mezun olan sıbyan mektebi hocaları yeni bir sınavla rüşdiye şubesine devam edebiliyorlardı. İhtiyacı olan öğrenciye ise mezun olduktan sonra en az 5 yıllık

mecburi hizmet karşılığında öğrenci kredisine benzer maaş da bağlanır. Diğer taraftan hizmet yapamayanlardan bu ücret geri alınıyordu.

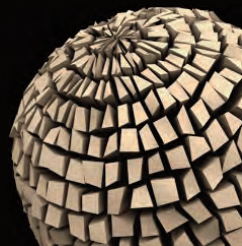
Okul Programı: Ulum-u diniyye, kıraat-ı Türkiyye, Arabi, Farsî, lisan-i Osmani, imla, inşa-yı Türki, kavaid, imla ve inşa, resim, sülûs, rık'a, dikiş, makine, nakış, coğrafya, tarih-i Osmani ve hesap.

“Eğitim” dersi ancak 1879'da müfredatta yer alır. Hoca olarak Aristokli Efendi derse girer. Fakat ders ancak bir yıl kadar okutulur. Dersin Ayşe Sıdika Hanım'ın katkıları ile 1891'de tekrar müfredatta yer aldığını söyleyebiliriz. Maarif Nezareti'ne dersin önemini anlatan bir rapor sunar ve dersin hocalığına da atanır.

Maarif Nezareti'nin darümuallimata öğrenci alımında sınava katılan 32 öğrencinin hepsinin yerleştirildiğini görmekteyiz. Darümuallimat açılırken öğretmenlerinin hepsinin hanım olması düşünülmüşse de, ilk yıllarda bu hedefe ulaşılmamıştır. İlk olarak dikiş ve nakış derslerinde hanım hocaların eğitim verdiğini söyleyebiliriz. Bunların yarıya yakını da gayri müslimdir. Darümuallimat'ın yetiştirdiği öğretmenler mezun oldukça kendi okullarında görev almaya başlar. Dolayısıyla erkek hocaların yanı sıra gayri Müslim hanımların sayıları da azalmaya başlar. 1881 yılında Refika Hanım'ı bir erkek müdür yanında görev yaptığını görmekteyiz.

Kısa bir süre sonra okul ilgi göstermediği bir kurum görünümünü alır. 1910-11 öğretim yılında 90 kişilik öğrenci sayısı vasat eğitim yapılmaktaydı. Darümuallimat mezunları taşraya gitmek istemezler. Kimi öğrenci evlenir ve öğretmenlik yapamaz. Bunun üzerine bir takım önlemler almaya çalışılır. Bakanlığın tam kontrolüne alınmak üzere yatılı bir okul açmaya çalışılır. Taşradan buraya getirilen kızlar, eğitimleri bitince yine taşraya döneceklerdir. Burada vazifelerini yapacaklardır. Taşradaki maarif idarelerine emirler yazılarak kız öğrenci istenir. Gazeteler yatılı okul açıldığını ilan ettilerse de açılmadı. Taşradan eğitim için gelen 60-70 kız öğrenci Yatılı Kız Sanayi Mektebi'ne yerleştirildiyse de okulda oda bulunamaz. Sonra okula yakın olarak Fatih Çarşamba da'ki Saip Paşa Konağı kiralanır ve oraya yerleştirilir. Kızlar Kız Sanayi Mektebi'nde eğitimlerine devam ederler.

Darümuallimat daha sonra Çapa'daki Derviş Paşa Konağı'na taşınır. Yatılı Darümuallimat kurulunca önemli değişiklikler uygulamaya konulur. Okulda müdire okulun dış işleriyle, muavin ise iş dâre işleriyle ilgilenecektir. Eğitim ve öğretim işlerinden müdire sorumlu olacaktır. Okula görevlilerden başka kimse giremeyecektir. Öğretmenler sadece ders vermek için gireceklerdir. Derse girip çıkarken bir mubassır eşlik edecektir. Sadece müfettişlerin girişi okula serbest olacaktır. 1914'te 186'sı yatılı 253 öğrenci ve 33 öğretmen varken; 1916-17'de 803'ebir yıl sonrada 1005'e ulaşmıştır. 1924'ten sonra 1926 öncesinde mektebin adı Darümuallimattan İstanbul

Kız Muallim Mektebi'ne çevrilir.

İstanbul Kız Muallim Mektebi: Talebeler tabiiyat dersinde

DARÜLMUALLİMAT'A YÖNELİK BAKIŞ AÇILARI

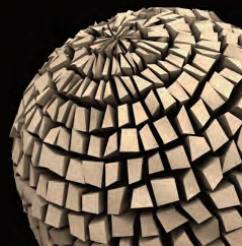
Süs Dergisi'nin 15 Eylül 1339/ 15 Eylül 1923 yılı 14. Sayısındaki yazıda:

Darümuallimat'ın her sene 40 civarında mezun verdiği, dördüncü sınıf 31, üçüncü sınıf 48, ikinci sınıf 40 civarı mevcut olduğu yazarken; birinci sınıf için mürakat eden 216 kişiden yalnızca 4 tanesinin alınabileceğini yazar. En çok maarife duyulan ihtiyaç dile getirilir, her şeyi feda ederek mutlak ve yalnız mektep açılması gereği sıklıkla vurgulanır.

Türk Kadını Dergisi, 20. Sayısında yıl: 17 Nisan 1335/ 17 Nisan 1919 s:320

“Darümuallimatlı Hanımların Faideli İşleri” Başlıklı yazıda:

Darümuallimat son sınıf hanımlarının haftada bir gün İnas Sultaneleri'nde biriyle sözleştiğini kaleme alır. Daha önceden kararlaştırılmış ilmi, ictimai ya da terbiyevi herhangi bir konuda münakaşalar tertip edildiği ifade edilir. Böylece çeşitli mekteplerin öğrencileri birbirlerini de tanımış olurlar. Bu sayade hanımlar fikren ve irfanende yükselmiş olurlar, tabirini kullanan dergi çok sıcak bir üslupla bu konuya yaklaşır. Hanımlara tebriklerini sunarak yazısını bitirir.

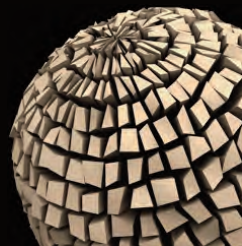

C. HASTABAKICI VE HEMŞİRELER

HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ HANIMLAR MERKEZİ

II. Meşrutiyetle birlikte cemiyetlerde kendine yer bulan kadın, zamanla toplum içindeki hareket alanını daha da genişletir. Hanımların bu potansiyelinden yararlanmak isteyen Hilal-i Ahmer, 1910 yılında Hilal-i Ahmer Kadınlar Merkezi'ni kurar. Gönüllü kadın hareketi daha öncesinde başlamışken, bu oluşumla hanımlar ilk kez resmi bir kurum içinde faaliyet gösterirler. Giderek adını duyuran bu kuruluş bir süre sonra Hilal-i Ahmer Osmanlı Kadınları olarak yolculuğuna devam eder. Trablusgarp Savaşı, Osmanlı'yı her bakımdan sıkıntıya sürüklerken, bu durumu fırsat bilen Balkan Devletleri kendi aralarında imzalamış oldukları Balkan İttifakı'yla, Osmanlı'nın Rumeli topraklarını paylaşmaya karar verirler. Arnavutluk Ayaklanması bölgeyi kaosa sürüklerken Balkan müttefiklerinin Babıâli'ye gönderdikleri notada Rumeli'ye özgürlük verilmesi talepleri üzerine, Osmanlı hükümeti bu devletlere karşı savaş ilan eder. Osmanlı Devleti kendini I. Balkan Savaşı'nda bulur. Savaşın getirdiği erzak sıkıntısı, kolera başta olmak üzere salgın hastalıklar, yaralı askerler ve uğradıkları zulümden kaçmak için evlerini bırakarak İstanbul'a akın eden göçmenler, cephede ve cephe gerisinde yaşanan öncelikli sorunlardır. Dr. Besim Ömer Paşa'nın öncülüğünde Hilal-i Ahmer Osmanlı Kadınlar Merkezi de cephede, cephe gerisinde hizmet amacı ile faaliyet gösterir. Cemiyet cephede askerlerin ihtiyaçlarına, cephe gerisinde sivillerin sorunlarına eğilir; göçmenlerin sefaletine çözüm arar. Cemiyet askerlerin, fanila, gömlek, çamaşır ve terlik ihtiyaçlarını karşılar. Gazetelere verilen ilanlarla yaralı askerlere ve hastalara çamaşır dizecek hanımlar vazife başına çağırılır.

Aslında Türk kadınının çalışma hayatında yer aldığı ilk mesleklerden olan hastabakıcılık ve ebelik bu cemiyetin bünyesinde hayat bulur. Hastabakıcılık öğrenimi gören hanım kızlar diplomaları ile profesyonel hayatta saygın yerlerini alırlar. Resimde görüldüğü üzere Hilal-i Ahmer Hastabakıcı Mektebi'nin 1928 senesi mezunları imtihanlarının sonunda heyet-i talimiye ve terbiyesiyle beraber. Bu kurumda kadını, cephede yaralı askerlere sunulacak sağlık hizmetlerinde olduğu kadar, gelir sağlayacak etkinliklerde de görmekteyiz. Birçok hanım gerektiğinde savaş meydanlarına giderek orada yaralı askerlere bakardı. Bu hizmeti layıkıyla yerine getirebilmek için zaman zaman açılan kurslara hanımların devam ettiğini söyleyebiliriz. Cemiyete devam ederek hastabakıcı olanlara "hüviyet cüzdanı" veriliyordu. I. Dünya Savaşı başladığı sırada hastabakıcılık için kurslarda da olsa temel eğitim alarak bu uğraşı meslek edinmiş hanımlardan Merkez-i Umumiye baş vuranların sayısı 353 idi. Daha sonra Hilal-i Ahmer'e kayıtlı olan ve Hilal-i Ahmer'in askeri ve mülki hastanelerinde hastabakıcılık yapanları görmekteyiz. Yine Darülfünunda teorik dersler de devam eden öğrenciler de sayabiliriz. Kadırga Mektebi'nde devam eden-

lerin yanı sıra gönüllü hastabakıcılar bu alanda önemli hizmetleri söz konusudur.

Yalnızca Türk hanımları değil, yabancı misyonda görevli beylerin eşleri de bu organizasyonda yer alır. Hilal-i Ahmer Çiçek Günü'nde pek çok hanım kadınca zarafetiyle içinde geliri hasta ve yaralılar için kullanılmak üzere kırmızı hilalli sepetlerle satış yapar. Çok geçmeden Hilal-i Ahmer Cemiyeti Kadınlar Merkezi Trabzon, Eskişehir, Aydın, Halep'te açmış olduğu şubelerle, vatanın dört bir bucağını kucaklamaya çalışırken, yurt dışında Paris ve Viyana'da da şubelerini açar. Cemiyet, yapılan bağışların önemli bir kısmını askerin ihtiyacı olan iç çamaşırına, çoraba ya da gıdaya ayırır.

D. ESİRGEME DERNEĞİ

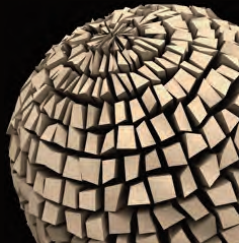
Süleyman Paşa'nın kızı Sabiha Hanım ve sekreteri Nezihe Muhiddin tarafından 1908'de kuruldu. Programda:

İttihat ve Terakki Kız Sanayi Mektebi'ne nakden ve fikren yardım sağlamaktır. Şehit, göçmen ve öksüz kız çocuklarına imkan sağlamak ve onları ekonomik hayatın içine sokmaktır. Bu amaca ulaşmak için kadınlara ücretli ve ücretsiz konuşmalar düzenlenecek ve hanımlar harekete geçirilecektir. Kulübün mektep üzerine hakları olacaktır. Cemiyet üyeleri İttihat Terakki Kız Sanayi Mektebi'nde ücretsiz olarak ders vermişlerdir. Hanımların kültürlerini arttırmak ve onları meslek sahibi yapmaya çalışmışlardır. Sanat evi açarak şehit ve göçmen çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamaya gayret etmişlerdir. Resimde de Türk Kadınları Esirgeme Derneği'nin Yetiştirdiği Yetim Kızlar'ı görmektesiniz.

E. DARÜŞŞAFKA

KURULUŞ : Tarihsel Dönüşüm

Darüşşafaka üç aşamada hayata geçen bir eğitim kurumu olarak karşımıza çıkar. Her şey, Darüşşafaka'nın çekirdeğini oluşturacak olan Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiyye'nin eğitim hayatına girişi ile başlar. Bu oluşumda hareket noktası Yusuf Ziya Bey'in kapalı çarşı esnafına okuma-yazma öğretme düşüncesidir. Derneğin kurucuları arasında Ahmet Muhtar(Gazi), Vidinli Tevfik Paşa gibi önemli isimleri de görmekteyiz. Ardından bir dönemin bütün önde gelen devlet adamları bu derneğin üyesi olurlar. Derneğin ilk açtığı okul Beyazıt'ta Simkeşhane de Valide Mektebidir. Üç sınıflı bu halk mektebinde her şey parasızdır. Ahmet Muhtar, Tevfik Bey Namık Kemal Bey ve bazı üyeler bizzat eğitim işini de üstlenirler. Valide Mektebinin göstermiş olduğu başarı az zaman içinde Hıristiyan ve Müslüman çıraklar arasında o kadar ilgi uyandırır ki, Aksaray semtinde

yeni bir şube daha açılır. Bu şube Cevdet Efendi idaresinde Darüşşafaka'nın açılışına kadar da devam eder. Ardından Sakızlı Esad Paşa'nın Paris'te gördüğü Prytane'e Militaire de la Fle'che'den esinlenerek yetim kız ve erkek çocukları için karma bir okul açılması daha düşünülür. Bu okul aslında, Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye'nin tasarlamış olduğu eğitim zincirinin son halkası Darüşşafaka olacaktır. Darüşşafaka'yı kuruluş dönemlerinde, Galatasaray Sultanisine alternatif olarak İstanbul'da öksüz, kimsesiz ve fakir çocuklara, parasız eğitim vermesi özel kılar.

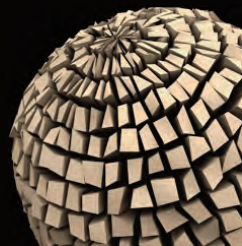
DARÜŞŞAFAKANIN ARSA VE BİNASI : Fatih'te Yeni Temeller

Okulun yapımına 26 Rebiyyülahir 1285/16 Ağustos 1868 tarihinde başlanır para buldukça inşaat devam eder. Bu sıkıntılar içinde resmi açılış ancak 12 Haziran 1289/1873 yapılır; eğitime ise üç gün sonra başlanır. Mektep Fatih civarında Maşuk Paşa Konağının bulunduğu yüksek ve havadar yerde inşa edilir. Dönemin padişahı Abdülaziz ile Sadrazam Ali Paşa, Mısır Hıdivi İbrahim Paşa ve dönemin zengin devlet adamları bağışta bulunurlar. 1334/1915 Büyük Fatih yangının peşi sıra, Darüşşafaka'nın bir taraftan bahçesi genişletilirken bir taraftan cephesi gurur abidesi olarak Çarşamba Caddesine kadar uzatılır. Binanın planları Dolmabahçe Sarayı mimarı Ohannes Kalfaya yaptırılır. Bodrum katı, yemekhane, erzak ambarı, hademe odası; birinci kat taliye sınıflar, idare heyeti, muhasebe dairesi, kimyahane, el işi ve resim dersaneleri, cami, öğretmen ve memur yemek salonu, hastahaneden; ikinci kat: ibtidaiyye dersaneleri, kütüphane, hayvan-bitki- maden müzesi, konferans ve sinema salonu, fizik ve riyaziyyat dershanesi, elbise dolaplarından ve üçüncü kat: yatakhanelerden oluşmaktadır. Mektep açıldığında 45 öğrenci ile derslere başlar. Hayırseverlerin, okula yapmış oldukları bağışlar önemli bir yer tutmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk'ün annesi Zübeyde ve halası Emine hanımların mevlit okutturulmak ve her sene mevsim meyvelerinden birisinin alınıp öğrenciye verilmesi için ödemiş oldukları 200 lira, sayabileceğimiz birkaç örnektir.

BÜYÜK BİR ÖZVERİ

Eğitim Kadrosu: Fahri ve asker kökenli öğretmenler

Darüşşafaka, eğitim fikri etrafında gönül birliği yaparak toplanan insanların emeklerinin ürünüdür. Okul ilk yıllarında bünyesinde barındırdığı asker, müderris ve mülkiyeli karma bir eğitim kadrosu ile karşımıza çıkar. Bu çatı altında başka memuriyette olup mesailerini başlamadan okula gelip ders veren öğretmenlerin yanı sıra, okula geç saatlerde gelerek ders vermek zorunda kalan eğitimciler de tanık olabilirsiniz. Bu öz verinin neticesinde Darüşşafakadan yetişen birçok öğrenci öğretmenlerinin izinden giderek eğitim kadrolarına katılır. Telgraf Posta Fen Kalem Müdürü ve

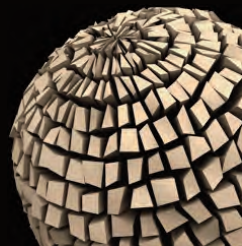

hükümetin Elektrik Müşaviri Emil Lakovan Efendi okulda ki pek çok fahri öğretmenden sadece birisidir. Darüşşafaka'nın kurucularından Nazır İzzet Efendinin teşviki ile okulun müfredatına telgrafçılık dersi ilave ettirilince, Darüşşafaka ve Telgraf Nezareti arasında karşılıklı istifade edilebilen bir bağ oluşturulur. Bir farklı bakış açısıyla Galatasaray'ın elit kökenli öğrencileri telgraf memuru olmayınca bu kapı Darüşşafakalı halk çocuklarına aralanmış olur. Bu yolla Emil Lakovan da kendini bu camianın içinde bulur. Lakovan'ın telgrafçılık hakkında Fransızca'dan tercüme ettiği eser okulda ders kitabı olarak okutulur. Bir başka önemli simada Zekai Dede Efendidir. Musiki o tarihlerde hiçbir mektepte ders olarak okutulmazken Cemiyet-i Tedrisiye'ce 1293/1876 da önce fahri olarak sonrada vazifeli olmak üzere zamanın en büyük musikişinası olan Hafız Zekai Efendi musiki muallimliğine tayin edilir. Hiç şüphesiz, Süleyman Paşanın Mekteb-i Askeriyede ders nazırlığında bulunduğu sıralarda burada ki seçkin hocaların bir çoğunu Darüşşafakaya fahri ders vermeleri için yönlendirmesi okul için büyük bir şanstır. Mülazım ve yüzbaşı iken okulda ders veren öğretmenlerden bir çoğu memuriyetle İstanbul'dan başka bir yere gidinceye kadar Darüşşafakadan ayrılmazlar. Fahri olarak derse giren ufak rütbeli zabıtlere ise ancak o gün verdikleri ders sayısına göre 'araba parası' adı altında birer mecdiye verilir. Bir taraftan okulun öğretmen kadrosu genişletilirken diğer bir taraftan ders kitapları üzerinde çalışılır. Bu kitapların büyük bir kısmını okuldaki öğrenciler için cemiyet azaları ile, öğretmenlerin yazdıkları ve tercüme ettikleri eserler oluşturur. Daha sonraları bu şekilde başlayan fahri hizmet memlekete yayılır.

Disiplin Anlayışı

Öğrenciler izin günlerinde, öğle yemeğinden önce resmi kıyafetlerini giyerek divanhanede toplanırlar. Gelenekselleşen, müdürün dışarıda yapılmaması gerekenleri içeren nasihatleri ardından tatil başlar. Gidilmesi yasak olan yerlerin başında kahve, gazino, tiyatro, salıncak kurulan karagöz, orta oyunu oynatılan çalgılı yerler gelir. Galata ve Beyoğlu ise İstanbul'un ayak basılması men edilen iki köşesidir. Yalnızca evlerinin yolu burada olanlar ise bir defaya mahsus olmak üzere buraya geçip geri dönebilirler. Sokaklarda durup eğlenmek, dükkanlara girip çıkmak oynamak, ata, merkebe binip koşturmakta yasaklar arasında yer alır. Bu kuralara uymayanlar, üç aydan altı aya kadar izinsiz okulda kalırlar. Tekrarı söz konusu olduğunda ise uzaklaştırma alırlar. Yedinci sınıfa gelene kadar her çocuk ancak velisi ile dışarıda dolaşabilir. Hiç kimsesi olmayanlar ise izin günleri dışarıya ancak hademe nezaretinde çıkabilirler. Bir öğrenci yalnız gezer, ceketinin düğmeleri çözülmüş, ya da tokasız görülürse o çocuğa okulda üç defaya kadar okulda kalma cezası verilir. Para, çakı ve gazete bir öğrencinin okula getiremeyeceği üç materyaldir.

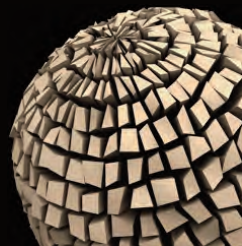
Öğrenci-Mekan İlişkisi

Yatılı bir öğrencinin, içinde bulunduğu ortama uyumunda insan ilişkileri kadar mekan ilişkileri de önemli bir aşamayı oluşturur. Okulun zemin katında 300 talebe kapasitesinde bir yemekhane vardır. Öğrenciler, nöbetçi öğretmenlerin gözetimlerinde, beşer-altışar kişilik masalarda oturarak yemeklerini yerler. Sabah kahvaltısında ekmek, peynir veya zeytin; kışın ise çorba vardır. Öğle ve akşam yemekleri her gün iki çeşit olarak çıkar. Biri komposto olmak şartıyla hafta da iki defa tatlı, bir defa da börek verilir. Yazın ara sıra kavun karpuz gibi yaz meyveleri öğrencilerin mönülerinden eksik olmaz. Bir öğrencinin günlük alması gereken kalori miktarı 600 gr. ekmek, et günlerinde 250 gr. et, 8 gr. pirinç, 80 gr. nohut, kurufasulye, tatlı için 80 gr. şeker, 200 gr. patates, 250 gr. sebze, 60 ile 80 gr. yağ uygun görülmüştür. Resimde görüldüğü üzere Kimya ve fizik dershaneleri okulun vazgeçilmez mekanları arasındadır. Darüşşafaka'nın ilk kimya dershanesi okulun fahri kimya öğretmeni Halil Edhem Bey tarafından toparlanan edevatla okul dışında oluşturulur. Diğer keyifli bir mekan da 600 parça aletle beraber telgraf dersi için gerekli malzemeden oluşan fizik dershanesidir. Fahri Kozmoğrafya öğretmeni olan Hüseyin Kazım Bey'in 500 altın liralık gereci okula vermesi de okul ruhunda yaşatılan hem manevi hem de maddi yardımlara başka bir örnektir aslında. Yapılan bağışlarla gerek kimya gerek fizik dershanesinde ders programlarına uygun araçlar çeşitlendirilerek öğrencinin hizmetine sunulur. Diğer okullara göre Darüşşafaka da önem verilen derslerden biri de resim dersidir. Müfredat içinde karakalem, pastel, yeteneği olanlara sulu ve yağlı boya resim yaptırılır. İlk sınıflarda başlayan hayali resmin yerini sınıf yükseldikçe tabiatta resim, ezber, tefrîsî, tezyîni gibi farklı teknik çalışmalarına bırakır. Darüşşafaka'nın yazın genellikle boş kalan sekiz yataklı hastanesi de her an öğrencilerin hizmetindedir. Daha çok revir işlevi gören bir mekan olduğunu söyleyebiliriz. Kapasitesi geniş olmamakla beraber öğrenciler burada düzenli olarak üç ayda bir kontrolden geçirilirler. Boyları, kiloları ölçülür. Doktor cuma günleri hariç her gün okula gelerek hastalarını görür. Nöbetçi öğretmen tarafından sevk edilen bir talebe varsa onu muayene eder. Acil bir durum söz konusu olduğunda ise doktor derhal okula çağrılır. Durumu ağır olup okulda tedavi olmayacak öğrenciler ise Cerrahpaşa, Şişli, Gülhane ve Valide Hastahanelerinden birine sevk edilir.

DARÜŞŞAFAKA MEZUNLARI 2.ABDÜLHAMİT'İN HUZURUNDA

1884'te Darüşşafaka'yı ziyaret eden ve okuldan memnun kalan Sadrazam Küçük Said Paşa'nın gayretiyle okulun iâşe eksikleri Maliye hazinesinde karşılanır. Said Paşa'nın verdiği bilgiler doğrultusunda memnun kalan 2. Abdülhamit o yıl mezunlarından altı öğrenciyi huzuruna kabul eder. Öğrenciler yapmış oldukları tabloları padişaha verirler. Bu tarihten sonra okuldan mezun olanların isimlerini ve tablolarını padişaha takdim etmesi bir gelenek halini alır. Cemiyet-i Tedrisiyye-i Osmaniye'nin za-

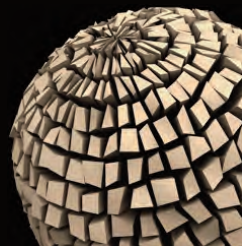
yıflaması, üyelerinin bir araya gelip toplantıları yapamamaları, neticesinde 1888'de toplantılara fiilen ara verilir. Bu okulun tekrar mali sıkıntılar içine düşmesi anlamına da gelmektedir. Aslında aynı kaderi Osmanlı devleti de yaşamaktadır. Osmanlı- Rus savaşı ile artan masraflar, askeri harcamalar, borç ödemelerinin durdurulması maliyeyi olumsuz etkiler. Düyûn-u Umûmiye İdaresi ile Osmanlı Devleti mali bağımsızlığını yitirmektedir. Osmanlı devleti giderlerini karşılamak için kaynak arayışlarının söz konusu olduğu bir dönem içinden geçerken 2. Abdülhamit okulu himayesine alarak, Maarif Nezaretinden okula 458 lira yardım yapılmasını emrettiğine tanık olmaktadır.

DARÜŞŞAFKA'NIN MAARİF NEZARETİNE BAĞLANMASI

Darüşşafaka'nın gelirlerinin sabit kalmasına karşılık öğrenci sayısında 400'den 700' e artış beraberinde öğretimde bazı sorunların açığa çıkmasına neden olur. Bir grup öğrenci okul müdürü Hüseyin Paşa'yı şikayet etmek üzere Bab-ı Aliye yürür. Bu hareketi bir başkaldırı olarak telakki eden Abdülhamit'in çıkardığı bir irade ile Darüşşafaka 1903 yılında Maarif Nezaretine bağlanır. Maarif Nezaretinden gönderilen tezkire üzerine cereyan eden müzakerede ortaya çıkan ana sorun yeterli paranın olmayışıdır. Darüşşafaka, bir taraftan mali sıkıntılarını atlatmaya çalışırken, bir taraftan nezarete bağlanarak devlet okulu bünyesinde kuruluş amacından bir nebze olsa uzaklaşır. Okula fakir ve yetim müslüman çocuklar alınırken bu değişiklikle annesi babası olanlarda alınmaya başlar. Biraz daha ileri gidilerek birçok ileri gelen ailenin çocukları eğitim için Darüşşafaka'yı seçer. Adliye Nazırı Rıza Paşa'nın oğulları ile Maliye Nazırı Musa Saffeti Paşa'nın torunu Saffet Ziya bu suretle Darüşşafaka da okuyanlar arasındadır. Bu öğrenciler, yalnız dersleri okulun talebesi ile birlikte takip ederler akşamları yatmak için ve yemek saatlerini babalarını kiralamış olduğu evde geçirirler. Bu durum çok uzun sürmez İkinci Meşrutiyetin ilanı ile, Darüşşafaka mezunları bir araya gelerek mezunlar cemiyetini kurarlar. Ardından, 29 Ocak 1909 da Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye yeniden toplanır. Maarif Nezareti'nin Darüşşafaka'ya yapmış olduğu yıllık 859.000 kuruş yardımın aylık olarak ödenmesi ve mektebin diğer özel okullar gibi Maarif Nezaretince denetlenmesi şartıyla Darüşşafaka, Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye 'ye iade edilir. Okulun kazanmış olduğu bu statü Cumhuriyete kadar devam eder.

F. HİMAYE-İ ETFAL CEMİYETİ

Savaşların ardından Osmanlı Devleti cephelerde şehit verirken, cephe gerisinde şehitlerin emanetleri olan kimsesiz çocukların sayısı her geçen gün daha da artar. Sahipsiz yetimlerin durumu dönemin önemli sosyal problemleri arasında yer alır. Bu sorunu çözmeye yönelik en önemli atılım daha önce bahsettiğimiz gibi II. Abdülhamid'in kurmuş olduğu Darül-

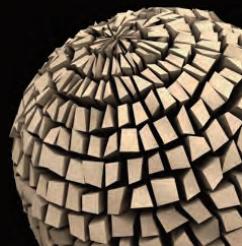
hayr-ı âli'dir. Ardından Sultan'ın tahttan indirilmesi ile İttihat Terakki Dönemi'nde şehit çocukları için hizmet veren Darüleytam'lara (yetim yurtları) devreye girer. Bu seyri sivil bir teşebbüs olan Himâye-i Etfâl Cemiyeti izler. İlk adım 1908'de Kırklareli'nde atılmış ise de bugüne varan teşkilatlanma I. Dünya Savaşı yıllarına dayanır ve kurucular 6 Mart 1917'de faaliyete geçerler. Kurum çocukların fiziksel bakımlarının yanı sıra, ahlaki yönden de iyi yetişmeleri için çalışır; çocukların istismar edilmemeleri ve tehlikeli her ortamdan uzak tutulmaları adına çalışmalarını yoğunlaştırır.

Kurucuları arasında İsmail Canbolat, Celal Derviş ve Kemal Derviş Bey'ler gibi beylerin yanında, cemiyetin halkı kucaklamasında pek çok kadının sevgisi ve alın teri vardır. Şefkat ve merhamete dayalı bu kurumda kadının yer almaması elbette mümkün değildir. 19 Haziran 1334'te cemiyetin ilk Hanımlar Heyeti faaliyete geçer. Suphiye Hanım, Madam Kartali, Suad Reşad Hanım, Mebruke Hanım, Esmâ Habib Hanım, Naile Hanım, Hadiye Selim Sırrı Hanım, Leyla Hanım, Kamuran Hanım, Kamuran Hanım, Madam Panceyiri, Madam Mazelyah, Madam Vogliyeri, Feriha Muhtar Hanım ve Azize İsmail Hakkı Hanım bu cemiyetin emektar hanımlarıdır. Resimde de bu camia içinde yer alan gençleri Himaye-i Etfâl Cemiyeti için yardım toplarken görmekteyiz.

G.TOPKAPI FUKARAPERVER CEMİYETİ

Topkapı Fukaraperver Cemiyeti, Osmanlı Fukara Perver Cemiyet-i Hayriyesi'nin bir şubesi olarak 24 Şubat 1908'de kendi söylemiyle "fakirliğin tam göbeği" olan Topkapı'da faaliyete geçer. Kurucuları arasında yer alan Doktor Galip Bey, bu cemiyetin babasıdır ve uzun yıllar maddi manevi destekçisidir. Soğuk bir kış günü Doktor Galip Bey ve Eczacı Onnik Bey eczanede sohbet ederlerken, dışarıda üstünde giyecek bir şeyi olmayan adamı fark ederler. Bir anda gelişen fikir birliği onların kısa bir zaman içinde Osmanlı Fukara Perver Cemiyeti'nin bir şubesi olmalarına vesile olur. İlk olarak sigara tablasının içinde topladıkları bağışlarla yola çıkarlar. Topkapı Fukaraperver Cemiyeti, Topkapı ve Şehremeni civarındaki Caferağa, Kürkçübaşı, Melekhatun, Fatmasultan, Ereğli, Uzunyusuf gibi fakirlik kokan sokaklardaki çaresizliği sahiplenir. Cemiyeti'nin fukarayı sarıp sarmalayan sıcaklığı, kurucu ve üyelerinin esnaftan ve semt insanlarından oluşmasından kaynaklanır. Bu cemiyet, gönülden verilen küçük miktardaki bağışlarla bile uzun soluklu ve büyük işler başarılabilceğinin güzel bir örneğidir.

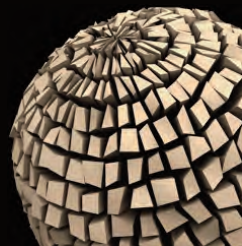
Meşrutiyet'in İstanbul'unda pek çok semtin bir fukaraperver cemiyeti vardır. Topkapı Fukaraperver Cemiyeti'ni özel kılan, "süslü salonlarda, haşmetli koltuklar içinde, bin bir dedikodu yapılan ve halktan kaçan değil; bilakis fukaralığın tam ortasında yoksullukla mücadele eden bir cemiyet" olmasıdır. Resimde görüldüğü üzere bu cemiyetin kapısından yavrularına yardım almak için gelen analar eksik olmaz. Yoksulluk demek, harap külü-

belerde, yıkık odalarda, sıvaları düşmüş, pencereleri gazete kâğıtları ile örtülmüş evlerde yaşamayı başarabilmek demektir. Dönemin kanayan yarası ve devletin en önemli sorunlarından biri de şehit ailelerinin bakımudur. Toplum, şehitlerin ardında bıraktıkları ailelerini kendi gayretleri ile bağrına basmanın çabası içindedir. Topkapı Fukara Perver Cemiyeti de bu gayreti gösteren cemiyetlerden biridir. Bu yüzden az ya da çok, eldeki mevcut imkânla çocuklar dernek tarafından kollanmaya çalışılır. Kanatları altına aldıkları anasız ve babasız çocukların okul ihtiyaçları ile birlikte yiyecek ve giyecekleri de temin edilir. Cemiyetin okula gönderdiği çocuklara kışlık paltolar alınır. Evinde bakılamayan ve sokakları mesken edinenlerin hastanelerde bakımları üstlenilir, cemiyetin kapıları haftanın belirli günlerinde muayeneye ihtiyacı olan insanlara açılır. Kurumun iki aylık çalışma programında; kurumun muayenehanesine müracaat eden 165 hastanın muayene olduğunu, 3 ailenin evine doktor gönderildiğini ve 15 aileye ilaç verildiğini okuyoruz. Bir yılın sonunda basında yayımlanan faaliyet raporunda ise; 498'si Ermeni, Rum ve 489'u Türk olmak üzere 987 hastaya muayene ve tedavi hizmetinin verilmesinin yanı sıra, 120'ye yakın ailenin himaye edilmesi gururla ifade edilir.

Cemiyet bahçesinde gönüllü kadınların gözetiminde güneş banyosu için çıkarılan çocukların yükselen neşeli sesleri tüm semte yayılır. Çeşitli sebeplerden okula gidemeyen ve eğitimleri yaşlılarına göre yetersiz olan çocuklara da öğretmenler eşliğinde dersler verilir. Gönüllü kadınların bir kısmı dikiş makinesi başında çocukların kıyafetlerini dikerken ya da yemek pişirirken; bir kısmını da bahçede çocukların oyunlarına eşlik ederlerken görebilirsiniz. Hem eğitici hem de eğlenceli vakit geçiren çocuklar akşam evlerine gülen yüzlerle dönerler. Topkapı ahalisinin gözleri kimi kucakta, kimi eteklerine yapışmış yavruları ile cemiyetin kapısında bekleyen kadın manzaralarına alışık. Topkapı Fukara Perver Cemiyeti'nin en önemli hizmetlerinden biri de "Çocuk Bakım Evi"ni hayata geçirmektir. Burada himaye edilen çocuklar, resmi veya hususi okullara yerleştirilir. "Çocuk Bucağı" da, okula devam edemeyen küçük çocuklara yuva tarzında eğitim sağlar. Çocuk Bucağı'nda yardıma muhtaç çocukların yanı sıra, civarda oturan zengin ailelerin çocuklarıyla da alâkadar olunur. "Ziyaretçi Çocuklar" sıfatı ile kuruma gelen minikler birbirleriyle oyunlar oynayarak, mahallede oturan zengin fakir tüm çocuklar birbirleriyle kaynaştırılır. Zengin aileler bunun karşılığı olarak, Çocuk Bucağı'na maddi yardımda bulunurlar. Burada ayrıca, çalışan kadınların çocuklarına da bakılır.

Faaliyetlerine bundan tam yüz sene önce Topkapı semtinde başlayan cemiyet, bugün hâla dimdik ayakta ve fakirlikle mücadelesini sürdürmektedir. Yapılan küçük iyiliklerin büyük mutluluklara dönüştüğünün güzel bir örneği olan Topkapı Fukara Perver Cemiyeti fakire yoldaş gönüllülerin küçük de olsa yardımlarını beklemektedir.

E.DARÜLACEZE

1877-78 Osmanlı Rus savaşı ardından Balkanlar'dan İstanbul'a uzanan yol, beraberinde evsiz barksız hasta, sakat ve kimsesizleri sürükler... II. Abdülhamid kentin yaşam alanı içine giren bu insanları bir çatı altında toplamak isteyince; Darülaceze kendi serüvenine doğru yola koyulur. Temel atma töreni 12 Ekim 1984 Çarşamba günü yapılan Darülaceze binalarının inşaatı üç buçuk yıl sürdü. 12 Şubat 1987 Pazar günü açılış yapıldı. II. Abdülhamit'in padişahlığının 18. Yılı içindedir.

Yetimhâne oğlan ve kız çocuklar için iki ayrı koğuştan ibarettir. Burada 7 yaşına basmış daha büyük çocuklar yetiştirilir. Dilendirilen, kötü muamele bulunan çocuklar özellikle buraya alınır. Darülaceze'nin bünyesine yetimhâne çocukları için de sıbyan mektebi açılır. Tespit edilen 37 erkek ve 28 kız çocuğunun okula kayıtlı olduğudur.

Okumak istemeyen çocuklarsa Darülaceze'nin imâlâthânelerinde çırak olarak bir sanat öğrenmeye mecbur tutulurlar ve günde altı saat çalıştırılır. Okula yazılan çocuklar da günde 2 saat ders görür ve 4 saat de imâlâthânelerin birinde sanat öğrenirler.

HALICILIK

Erkeklerle ve kadınlara mahsus 2 halihâne vardır. 18 tezgah olup erkek ve kadın birer usta ile birer kalfanın nezaretinde acezeden 6 kişi ile 40 çocuk çalışmaktadır. Her nevi ipek ve yün halılar yapılır. Yapılan ürünler Bayezid sergilerinde ve dükkanlarda teşhir edilip satılır; sipariş kabul edilmektedir. Kadın halihânesinde bir Singer nakış makinesi olup bir usta tarafından kız çocuklara ayrıca nakış da öğretilir.

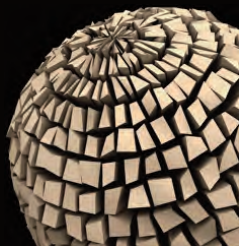
DOKUMACILIK

Bir usta bir de kalfanın nezaretinde acezeden 6 kişi ile 10 çocuk çalışmaktadır. 8 adet şal tezgahı ile 5 adet bir nevi çiçekli ipekli ve yün kumaşlar dokur son sistem tezgah bulunmaktadır. Bir adet de buharla işer ve günde 100 metre pamuklu ve ipekli bez dokur bir makine mevcuttur.

ÇORABCILIK

Çorbahâne 8 makine vardır. Bir usta ve bir kalfanın nezaretinde acezeden 6 kişi ile 6 çocuk çalışmaktadır. Dârülaceze'nin çorap ihtiyacı temin edildikten sonra bir nevi ipek ve yün çoraplar dükkan ve sergide satılmaktadır.

DEMİRCİLİK

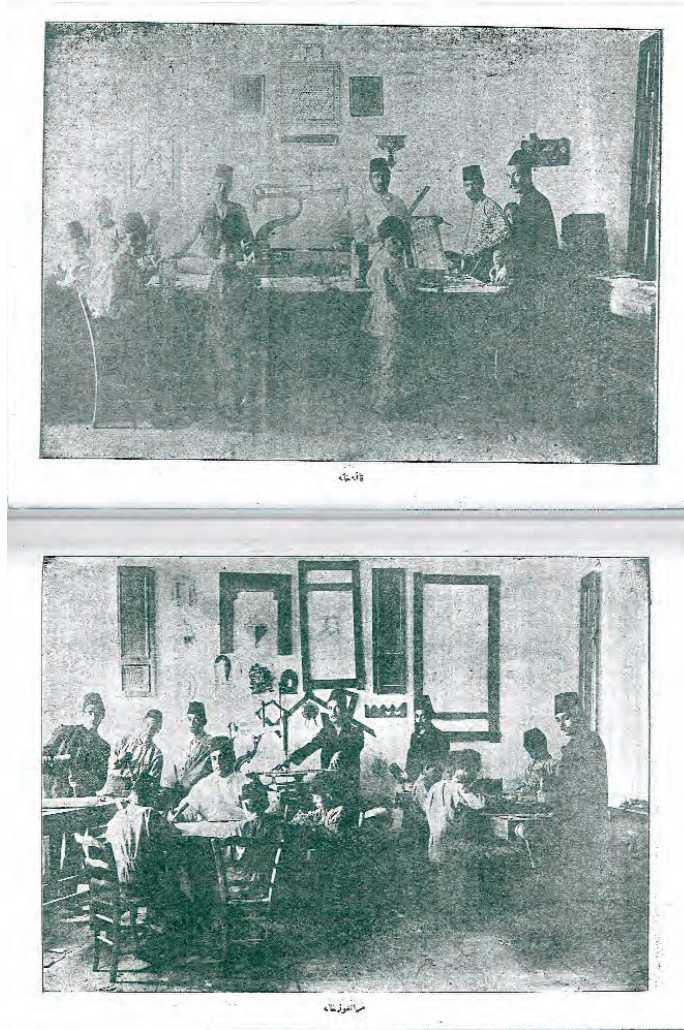
Bir usta nezaretinde 3 çocuk çalışmaktadır. Çamaşırhânedeki makineler ile Dârülaceze'deki diğer makinelerin tamirleri burada yapılır.

MARANGOZLUK

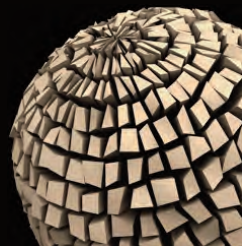
Marangozhâne ilk açıldığında Avrupa tarzı marangozluk ve doğramacılık kısmı kurulur. İdarece lüzum görülen şeyler, ufak tefek eşya burada yapılmaktaydı. Sonraları marangozhâne çok gelişir. Eski şark tarzı marangozluk ihya olur. Bu bölüme: oymacılık, kakmacılık, sedefçilik, tor-nacılık ilave edilir.

FOTOĞRAFÇILIK

Çocuklara sadece ameli olarak fotoğraf makinesi ile fotoğraf çekmesi öğretilir.

Kakmahane ve marangozhane

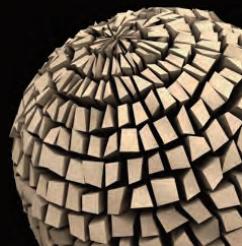
F. IRZAHANE

Darülaceze'de kurulduğu yıllarda ırzahane için ayrılan bir bölüm yoktur. Ancak 1903'e gelindiğinde sokağa bırakılmış süt çocuklarının korunmasına yönelik 0-4 yaş çocukların kabul edildiği emzirme evi yani ırzahane Darülaceze'nin bünyesinde faaliyete geçer. Avrupa'da ırzahaneler, çalışan annelerin çocuklarını bıraktıkları mekânlar olarak işlev kazanırlar. Özellikle, 19. yüzyılın sonlarında, Avrupa'nın büyük şehirlerinde bazı fabrikalar bünyesinde açılan ırzahaneler sayesinde buralarda çalışan kadınlar sıklıkla çocuklarını görmekte hatta günde bir iki defa besleyebilmektedirler. Bu yapılanmalar kadının sosyal hayata karışmasını kolaylaştıracak adımların da başlangıcı olur. Irzahane'nin bizdeki işlevi çocukların hijyenik bir ortamda büyütölmelerini sağlamaktır. Döneme baktığımızda, savaşlar, göçler ve salgın hastalıkların kol gezdiği günlerde çocuklar en korumasız olan canlardır, bu yüzden ırzahane denetimler büyük titizlikle yapılır. Annelere, çocuklarını kendi sütleri ile bir-bir buçuk sene beslemeleri özellikle tavsiye edilir. Bilinçsiz sütninelere bırakılan çocuklar bir takım sorunlarla karşı karşıya gelmektedirler. Sütninenin mizacı, bünyesi, geçirmiş olduğu hastalıklar, psikolojik durumu göz önünde bulundurduğunda çocukların büyük risk altında olduklarını anlıyoruz. Bu yüzden çocukların bilinçli ellere teslim edilmeleri istenir. Bu sorunlara çare olarak ırzahaneler gösterilir.

Irzahane çalışanları müdür ve baş hekimin yanısıra bir mubassıra (çocuk bakıcısı), sekiz dadı, iki hademe, biri sağlıklı ve biri hasta çocukların çamaşırlarını yıkamak üzere iki çamaşırcı, bir sütçü ve bir kapıcıdan oluşur. Derviş Bey haricinde, çalışanlar içinde çocuklarla ilgilenen toplam on altı görevliden sadece kapıcı erkektir. Sütnineler, çocukları doktor kontrolünde emzirirlerken; dadılar çocukların kişisel temizliklerinin yapılmasını ve bakımlarını üstlenirler. Mubassıralar ve bakıcılar, çocukların ve eşyalarının temizliğinden sorumludurlar.

Koşuşlar, bütün duvarlar, dolaplar her taraf yıkanabilen boya ile boyalıdır. Çocukların yatakhanelerinde çarşaf, yorganlar, yastıklar düzenlidir ve yatakların etraflarında cibinlikler vardır. Çocukların uyku zamanlarında kadınlar minik yavruları yalnız bırakmazlar. Güneş doğayı uyandırırken, ırzahane hareketlilik miniklerin güne uyanışları ile başlar. Sabah uyanan çocuklar düzenli olarak ikişer ikişer banyo odasına alınırlar ve orada bulunan mini hamamlarda bir müddet yüzdürölürler. Miniklerin keyiflerine diyecek yoktur. Banyodan sonra, çocuklara omuzlarında numaraların yazılı olduğu kıyafetleri giydirilir.

Çocukların kontrolleri düzenli olarak devam eder ve iki üç günde bir düzenli olarak tartılırlar. Çocukların ateşleri ölçölür, dilleri, nabızları, elleri, kemikleri birer birer muayene edilerek değişiklikler kaydedilir Küçükler, yemeklerini kendi başlarına bir birey olarak minik masalarda yerler. Bakıcı

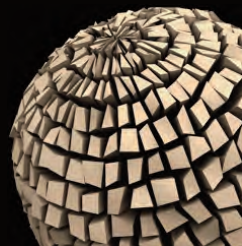
kadınlar miniklerin sütlerini, tiritlerini kâselerine koyarlar, daha küçük olan çocuklar biberonlarla beslenir. Çocukların gıdaları ırzahanenin alt katında bulunan takimhanede (sterilizasyon) odası hazırlanır. Orada en saf ve halis inek sütleri şişelere taksim edilir. Küçük çocuklara inek sütünün ağır gelmesi sebebiyle burada merkep de bulundurulur. Çünkü, merkep sütü terkip olarak anne sütüne en yakın olanıdır. Belirli saatlerde merkepler ırzahane kapısına kadar getirilip sağılırlar. Gezinti zamanlarında şık ve rahat arabalara dizilmiş irili ufaklı çocuklar, ırzahanenin bahçesinde dolaştırılır. Bahçenin dört bir yanından sağlıklı çocukların şen kahkahaları yükselir.

İrzahane için Viyana'dan özel olarak dadılar ve araç gereçler getirilir. Tüm sevimlilikleri ve masumiyetleri fotoğraf karesine yansıyan minikler, banyo keyiflerini bilinçli kollarda geçirirler. Hangi milletten olursa olsun kadının şefkatli elleri çocuk tenine ve ruhuna hassasiyetle yaklaşır...

دارالعجزه ارضاعخانهسى : چوجقلىك بانىو ايدلمسى
La Salle de toilette : Le Bain journalier

Çocuklar İrzahane'de Banyo Yaparlarken

KONFERANS

TARİH

OSMANLI'DA ÇOCUK VE GENÇLİK

ARAŞTIRMACI LALE UÇAN

06 NİSAN 2009 PAZARTESİ 13:00-15:00
Altunizade Kültür ve Sanat Merkezi

MERİDYEN

Meridyen Destek Derneği

İcadiye Mahallesi Muneccimbaşı Sk.Huzur Apt. No 34/3

Üsküdar/İSTANBUL

Tel: 0216 310 30 39 Fax: 0216 310 10 92

www.meridyendestek.org meridyen@meridyendestek.org